

VII. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД ТА ЗДОБУТКИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Валерій Лутфуллін, Олег Коломієць

УСУНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЕРЕВАНТАЖЕНЬ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ ЯК ВИРІШАЛЬНА УМОВА ПІДНЕСЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Численними історико-педагогічними та дидактичними дослідженнями встановлено, що найбільшою вадою у визначенні змісту середньої й вищої освіти є навчальні перевантаження [5, с. 143-147]. Надмірний обсяг навчального матеріалу суперечить принципу доступності навчання і врешті-решт усій системі дидактичних принципів, що справляє згубний вплив не лише на якість освіти, але також і на стан здоров'я школярів і студентів [5, с. 163-184]. Не можна не погодитися з думкою відомого українського педагога М.Д. Ярмаченка про те, що усунення навчальних перевантажень є найактуальнішою проблемою дидактики середньої школи [5, с. 144]. З великою гостротою стоїть ця проблема і перед вищими навчальними закладами, на що вказували такі видатні науковці минулого, як М.В. Остроградський, М.І. Пирогов, Д.І. Менделєєв, Ж.Л. Бертран, Х. Ортега-і- Гассет, М.О. Крилов, М.М. Крилов.

Кількісна оцінка ступеня навчальних перевантажень за методикою, запропонованою і обґрунтованою В.П. Беспальком, показала, що наслідки цієї аномалії в сучасній освіті є вкрай небезпечними. Гостре занепокоєння викликає, зокрема, перевантаженість навчальних програм і підручників для середньої школи з математики. Так, підручники з геометрії 1979-80 н.р. оцінено такими величинами коефіцієнта перевантажень: 20 – у VI-VII класах; 5 – у VIII класі; 7 – у IX-X класах. Для підручників з алгебри коефіцієнти перевантажень становлять: 18 – у VII класі; 7 – у VIII класі [2, с. 152-153]. За цим показником підручники з фізики та хімії майже не поступаються підручникам з математичних дисциплін. Даремно сподіватися на успішне засвоєння цих предметів переважною більшістю учнів при 5 – кратних і навіть 20 – кратних перевантаженнях. Велику перевантаженість начальним матеріалом мають також програми і підручники з інших предметів.

Вимірювання навчальних перевантажень, проведені за цією методикою, свідчать, що непомірна наповненість підручників навчальним матеріалом є спільною проблемою середньої і вищої освіти. Коефіцієнти навчальних перевантажень за змістом деяких підручників для студентів вищих навчальних закладів мають величини в межах від 2 до 6,7 [2, с. 155]. Зміни змісту освіти,

що відбулися в останні десятиріччя не сприяють зниженню рівня навчальних перевантажень [5, с. 147-151].

За таких умов майбутні вчителі двічі (під час навчання в середній і вищій школі) «загартовуються» навчальними перевантаженнями і звикають до них як до обов'язкового супутника шкільного життя учнів. Стереотип звикання до гіпертрофованого обсягу навчального матеріалу остаточно закріплюється переважно більшістю вчителів у власному практичному досвіді навчання школярів.

Необізнаність широкої педагогічної громадськості з результатами досліджень щодо рівня, причин, джерел і наслідків навчальних перевантажень учнів сприяє тому, що у свідомості вчителів ця кричуща аномалія змісту шкільної освіти трансформується на своєрідну норму навчального процесу. Так утворюється хибне коло, в якому навіть молоді вчителі стають більшою мірою фактичними одностудентами авторів перевантажених навчальних програм і підручників, ніж їхніми опонентами, покликаними оберігати фізичне і психічне здоров'я учнів, створювати найсприятливіші умови для виховання і розвитку кожної дитини.

Аналіз причин і наслідків навчальних перевантажень свідчить, що немає жодного науково-педагогічного аргументу, яким можна було б виправдати навчальні перевантаження в системі середньої й вищої освіти [5, с. 151-192]. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет у всесвітньовідомій праці «Місія університету» (1930 р.) підкреслював факт фантастичної перевантаженості змісту університетської освіти. *«Неможливо — майже неймовірно, — зазначав він у цьому зв'язку, — аби добрий середній студент спромігся по-справжньому добре вивчити все те, що Університет планує його навчити... Отож будь-який заклад необхідно зорієнтувати на людину з пересічними здібностями; ??? для неї він виник, і вона має бути його мірилом»* [6, с. 38].

У загальноосвітній школі порушення принципу доступності, зумовлене навчальними перевантаженнями, «неминуче веде до механічного сприймання знань, до зубріння, відбиває бажання навчатися, породжує негативне ставлення до вчителя, до школи» [1, с. 155]. Цілком закономірно, що подібні явища, в тому числі механічне заучування навчального матеріалу, спостерігаються й у вищих навчальних закладах. У цьому плані вищі педагогічні заклади не становлять виключення, що підтверджується дослідженнями М.М. Скаткіна [7, с. 117] і О.М. Швидака [8, с. 46].

Проведені нами історико-педагогічні дослідження свідчать, що шляхи усунення навчальних перевантажень знайшли своє визначення й докладне обґрунтування в дидактичних концепціях видатних педагогів XVII-XIX ст. [5, с. 215-225]. Я.А. Коменський, обурюючись надмірною тривалістю шкільних занять й неосяжним обсягом навчального матеріалу, вважав шкільну освіту свого часу «тортурами для юнацтва» [3, с. 347]. *У зв'язку з обґрунтуванням принципу доступності навчання він сформулював чи не найважливішу вимогу до змісту навчання: «Ніхто не буде переобтяженим надмірною кількістю матеріалу, що підлягає вивченню. В усьому будуть рухатися вперед, не поспішаючи»* [3, с. 339]. Вимогам навчання без перевантажень повною мірою відповідали написані Коменським підручники латинської мови і фізики [5, с. 199-203].

У «Великій дидактиці» проблемі усунення навчальних перевантажень та її вирішенню присвячується розділ XIX «Основи найкоротшого шляху навчання». Навчання, повністю звільнене від перевантажень, Я.А. Коменський пов'язував з виділенням головного в навчальному матеріалі й створенням умов для успішного його засвоєння, порівнюючи досконале викладання з військовим мистецтвом і цінуючи в ньому насамперед стислість. «Хто шукає швидкої перемоги над ворогом, – зазначав Коменський, – той не затримується біля менш важливих укріплених місць, але зосереджує сили на оволодінні головним військовим пунктом, будучи впевненим, що при досягненні цієї мети інші укріплення перейдуть на його бік». Теж саме має місце в навчанні: «якщо буде з'ясоване основне, другорядне впливатиме з нього саме собою»... Тому «було б нескінченно нудною, розтягнутою й заплутаною справою, якщо б хто-небудь побажав навчати спеціальним подробицям...» [3, с. 382].

Вимога мінімізації обсягу навчального матеріалу на основі виділення головного знаходить неспростовне підтвердження в дидактичних поглядах Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, В.П. Вахтерова та інших видатних педагогів. Найбільш повно і конструктивно ця вимога розкривається в концепції структуралізму, автором якої є відомий польський дидакт К. Сосницький [4, с. 105-106].

На нашу думку, вища педагогічна освіта має взяти на себе ініціативу розробки навчальних планів, програм і підручників, які б звільнили майбутніх вчителів від неосяжних академічних перевантажень і спрямовували їх на творчу переробку змісту шкільної освіти. Саме на цьому шляху розкриватимуться найбільші резерви для піднесення якості навчально-виховного процесу в усіх ланках системи освіти.

Список використаної літератури

1. Алексюк А.М., Помагайба В.І. Закономірності, принципи і правила навчання / А.М. Алексюк, В.І. Помагайба / Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка.— К.: Вища школа, 1986.— С. 138-160.
2. Беспалько В.П. Теория учебника: Дидактический аспект / В.П. Беспалько — М.: Педагогіка, 1988. — 160 с.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т.— Т. 1. / Я.А. Коменский / Под ред. А.И. Пискунова.— М.: Педагогіка, 1982.— 656 с.
4. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Ч. Куписевич М.: Высшая школа, 1986.— 368 с.
5. Лутфуллін В.С. Теоретико-методичні засади усунення навчальних перевантажень учнів / В.С. Лутфуллін - Полтава: Видавець Шевченко Р.В., 2011. - 336 с.
6. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Х. Ортега-и-Гассет. / перевод с исп. М.Н. Голубевой; ред. перевода А.М. Корбут; под. общ. ред... М.А. Гусаковского. Минск: БГУ, 2005. 104 с.
7. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н. Скаткин. — М.: Педагогіка, 1971. — 208 с.
8. Швидак О.М. Сьогодні студент— завтра вчитель / О.М. Швидак.— К.:Т-во «Знання» УРСР, 1987.— 48 с.